

УДК 378.147:172

IMPROVING TEACHER SOCIAL SKILLS AS PART OF CIVIC EDUCATION

ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ВЧИТЕЛЯ, ЯК ЧАСТИНА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Oleksenko S./Олексенко С. В.

ORCID: 0000-0001-7527-1778

Sabol D./ Сабол Д.М.

ORCID: 0000-0003-1491-0403

Khomenko O./Хоменко О.А.*Institute of in-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Tyshyny, 22-a,**Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса
Грінченка, Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. У статті розглядається питання вдосконалення соціальних навичок педагогів в контексті громадянської освіти. Автори підкреслюють, що соціальні навички є необхідними для ефективної професійної діяльності педагога, формування громадянської свідомості учнів та реалізації принципів демократичної взаємодії. Виділено громадянські компетентності, що сприяють налагодженню соціальної взаємодії та вимагають вдосконалення соціальних навичок педагогів. Серед важливих кроків для удосконалення соціальних навичок виділено, зокрема, самоусвідомлення та рефлексію, професійне навчання, професійні спільноти, партнерство з батьками та громадою. Окреслено роль освітніх закладів у підтримці соціального зростання вчителя, запропоновано низку методів для розвитку соціальних навичок педагогів.

Ключові слова: громадянська освіта, соціальні навички вчителя, педагоги, громадянська компетентність.

Вступ

У сучасному суспільстві вчитель уже давно перестав бути лише передавачем знань. Він є наставником, фасилітатором, моральним орієнтиром і прикладом для учнів у різних сферах життя. Особливу роль у цьому відіграє громадянська освіта, яка спрямована на формування активних, відповідальних та обізнаних громадян. У цьому контексті вдосконалення соціальних навичок вчителя набуває ключового значення, оскільки саме вони визначають ефективність взаємодії з учнями, колегами, батьками та суспільством у цілому.

Виклад основного матеріалу.

Метою цієї статті є визначення змісту, шляхів, інструментів і умов для розвитку соціальних навичок педагогів, як складової частини громадянської освіти.

Відповідно до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні основними стратегічними напрямками громадянської освіти є: правова освіта громадян, зокрема в частині розуміння та вміння реалізовувати власні права та обов'язки та посилення здатності брати участь у суспільному житті та використовувати можливості для впливу на процес прийняття рішень на всеукраїнському та місцевому рівні (реалізація права на участь)[2].

І соціальні навички можуть бути дієвим інструментом для реалізації вказаних напрямів. Для вчителя ці навички є базовим інструментом професійної діяльності. Вони допомагають створювати позитивний мікроклімат у класі; формувати довірливі відносини з учнями; сприяти розвитку критичного мислення та взаємоповаги; підтримувати інклюзивне навчання; сприяти становленню громадянської свідомості учнів.

Серед навичок важливих для ефективної комунікації можна виділити, зокрема: емпатію, яка дозволяє вчителю налагоджувати довірливі відносини з учнями та ефективно реагувати на їхні потреби; активне слухання; комунікативність; конфліктологічну компетентність (вміння попереджувати та конструктивно вирішувати конфлікти). Також, важливими є вміння делегувати відповідальність, приймати рішення та брати на себе відповідальність за результати, а ще, лідерські якості - здатність мотивувати, надихати та керувати групою.

Передбачається, що соціально компетентний вчитель має демонструвати:

Повагу до особистості кожного учня - уважне ставлення до думок, почуттів та потреб учнів, визнання їхньої гідності незалежно від успішності, соціального статусу чи особистісних особливостей.

Справедливість у взаємодії - однакові стандарти для всіх учнів, об'єктивне оцінювання, неупереджене ставлення. Це формує в учнів розуміння принципів справедливості та рівності перед законом.

Відкритість до діалогу - готовність слухати різні точки зору, визнавати власні помилки, змінювати свою позицію під впливом переконливих аргументів. Це навчає учнів критичному мисленню та гнучкості.

Конструктивне вирішення конфліктів - демонстрація навичок медіації, пошук компромісних рішень, орієнтація на співпрацю замість конфронтації.

Соціальні навички є складовими соціальних компетентностей, які разом із громадянськими компетентностями за Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради (ЄС) включені до основних компетентностей для навчання впродовж усього життя [7].

В Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року зазначено, що до соціальної та громадянської компетентності належать усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, у сім’ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв’язувати конфлікти, досягати компромісів; повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття[3].

Громадянська освіта вимагає не лише передавання знань про права, обов’язки та функціонування демократичних інституцій, а й формування відповідних моделей поведінки. Серед переліку громадянських компетентностей слід виділити ті, що сприяють налагодженню соціальної взаємодії в сучасному демократичному суспільстві та вимагають вдосконалення соціальних навичок:

- вміння відстоювати свої права та права інших;
- вміння втілювати у власні моделі поведінки принципи рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності;
- здатність попереджувати та розв’язувати конфлікти;
- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;
- здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;
- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв’язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської

діяльності [2].

Відтак, можна зазначити, що вдосконалення соціальних навичок педагогів варто розглядати як складову їхнього професійного зростання.

Основою розвитку та вдосконалення соціальних навичок, є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний, професійний досвід кожного вчителя, його потреби та інтереси. Певний вплив відіграє і соціокультурне, інформаційне середовище.

В сучасних умовах воєнної агресії росії проти України, громадянська освіта постала перед певними викликами. Адаже в цей час посилюється її роль як фактору, який сприяє формуванню національної свідомості та патріотизму, спрямовується на розвиток у здобувачів освіти відповідальності за свою країну та розуміння їхньої ролі у суспільстві. І вчителі постають перед необхідністю відповідати на ці нові виклики. Особливо це стосується вчителів історії та громадянської освіти.

Серед специфічних соціально-психологічних умінь, необхідних в таких умовах можна відзначити такі як, уміння аналізувати та узагальнювати історичні факти; застосування прийомів критичного мислення при сприйманні інформації; уміння протидіяти маніпуляціям, як інформаційним, так і комунікативним; уміння проявляти гнучкість мислення, долати стереотипи мислення, упередженість; уміння аналізувати та осмислювати ситуацію в умовах цивілізаційних змін, використовувати методи та прийоми критичного мислення з рефлексивною метою; уміння формувати здатність та навички самостійного мислення у учнів; здатність спиратись на національні, культурно-ціннісні орієнтири[5].

Відповідно виникає проблема підбору інструментів, форм роботи для задоволення освітніх потреб вчителів.

Освіта дорослих передбачає врахування певних особливостей навчання даної категорії здобувачів освіти. Для їх ефективного навчання важливо: знати потреби вчителів та відповідно до них будувати програму навчання; враховувати фактор часу (зручність часу навчання, тривалість занять, можливість

дистанційно навчатися у зручний час, дотримання розкладу); створювати можливості для самостійного планування тривалості і процесу навчання; враховувати індивідуальний стиль, спосіб навчання; акцент робити на практичному застосуванні знань, здобутих навичок; спиратися на досвід, знання педагогів; створювати умови для активної залученості в процес навчання; створювати можливості для співпраці з колегами, для обміну досвідом.

З огляду на ці особливості, можна зазначити, що досить ефективними для формування соціальних навичок є соціально-психологічні тренінги. Певний запит серед педагогів мають також, дистанційні курси, які враховують індивідуальний стиль навчання та можливість навчатися в зручний час, але не дають можливості для співпраці з іншими.

В Інституті післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка пропонуються дистанційні модулі та соціально-психологічні тренінги для педагогів, які спрямовані на розвиток та вдосконалення соціальних навичок, зокрема такі:

- Удосконалення комунікативної компетентності педагога закладу освіти;
- Відновні практики для вирішення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі (основи медіації);
- Мовна компетентність, як частина міжкультурної комунікації;
- Основи медіаграмотності;
- Протидія шкільному булінгу та Профілактика насильства в освітніх закладах;
- Психологічний комфорт педагога в освітньому закладі;
- Емоційний інтелект: знайомий незнайомиць;
- Навички ефективної комунікації з ветеранами (ветеранками) та членами їх родин;
- Професійний розвиток: психологічні аспекти, тощо.

Розвиток та вдосконалення соціальних навичок, як складової громадянської освіти може здійснюватися не лише в межах формальної освіти, а й через неформальну та інформальну освіту, що сприятиме реалізації всіх змістових

ліній громадянської освіти.

Сучасні технології відкривають нові можливості для розвитку соціальних навичок:

- ✓ онлайн-платформи навчання дозволяють вчителям мати доступ до різноманітних ресурсів та експертів;
- ✓ віртуальна реальність може використовуватися для симуляції складних соціальних ситуацій, відпрацювання навичок у безпечному середовищі, отримання досвіду взаємодії з різними типами особистостей;
- ✓ мобільні додатки надають можливості для щоденної практики соціальних навичок, отримання нагадувань, відстеження прогресу, доступу до ресурсів для саморозвитку;
- ✓ соціальні мережі професійних спільнот дозволяють вчителям обмінюватися досвідом, отримувати підтримку, брати участь в онлайн-дискусіях з професійних питань.

Значну роль у створенні умов для вдосконалення соціальних навичок вчителів відіграють освітні заклади. Це може проявлятися в таких аспектах як, створення підтримуючої організаційної культури - формування атмосфери, де цінується професійний розвиток; створення можливостей для обміну досвідом, а саме, створення фізичного простору для професійних зустрічей, тренінгів; створення груп взаємопідтримки, забезпечення доступу до професійних консультантів; включення цілей розвитку соціальних навичок у річні плани роботи, індивідуальні плани професійного розвитку вчителів.

Серед важливих кроків для удосконалення соціальних навичок вчителів, можна виділити такі:

- *Самоусвідомлення та рефлексія.* Аналіз власної поведінки, комунікативних стратегій і емоційних реакцій допомагає краще розуміти себе і вдосконалювати свою взаємодію з іншими.

- *Професійне навчання.* Тренінги, семінари та курси з розвитку емоційного інтелекту, ненасильницького спілкування, фасилітації та медіації дають можливість опанувати нові техніки спілкування і співпраці. Курси з педагогічної

психології та конфліктології, метою яких є вивчення механізмів взаємодії та причин конфліктів, дають змогу краще управляти різними соціальними ситуаціями в шкільному середовищі.

- *Спільноти практиків.* Об'єднання вчителів у професійні спільноти для обговорення проблем, обміну досвідом, навчання на прикладах інших педагогів і для взаємопідтримки сприяє зростанню соціальної компетентності. Також, частиною впливу професійної спільноти є *коучинг і наставництво*. Особиста робота з коучем або наставником дозволяє отримати зворотній зв'язок і конкретні поради щодо вдосконалення комунікаційних стратегій.

Досить ефективним методом є *peer learning* - взаємне навчання серед колег, обмін досвідом, спільне вирішення професійних завдань. Воно може включати взаємні відвідування уроків, колегіальні обговорення, спільні проекти.

- *Партнерство з батьками та громадою.* Активна взаємодія з сім'ями учнів і громадськими організаціями розширює соціальне середовище вчителя та зміцнює його громадянську позицію. Партнерська взаємодія, комунікація з різними зацікавленими сторонами може відбуватися в процесі участі у освітніх проектах, які вимагають співпраці, лідерства. Це можуть бути міжшкільні проекти, громадські ініціативи, міжнародні програми.

Тобто, існує широкий спектр методів, які можуть використовуватися. І щоб поступово вдосконалювати соціальні навички їх можна ефективно комбінувати.

Також, можна використовувати техніки та вправи для відпрацювання конкретних навичок. Частина з них передбачає групову форму проведення, тому їх можна використовувати на семінарах-практикумах, майстер-класах, в роботі методичних об'єднань вчителів. Деякі вправи можна практикувати індивідуально відповідно до потреб конкретного вчителя.

В професійному середовищі, в колективі освітнього закладу можна використовувати практичне моделювання ситуацій класної кімнати чи конфліктних моментів через *рольові ігри та симуляції*, що допомагає розвитку навичок вирішення проблем і конструктивного діалогу.

Для розвитку вміння досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю з

іншими особами з відмінними ідеями та цінностями можна використати: «Коло цінностей», «Коло порозуміння», вправи на тренування навичок ненасильницького спілкування, методи ситуативного моделювання[4].

Для підвищення ефективності комунікації в педагогічній діяльності можна застосовувати техніки відновної комунікації.

Висновки

Отже, удосконалення соціальних навичок педагогів - це не лише шлях до ефективного викладання, але й важлива умова успішної реалізації громадянської освіти, побудови демократичного суспільства та виховання активних, свідомих громадян. Адже саме через соціальну взаємодію формується демократична культура, цінності співпраці, поваги до прав людини, відповідальності.

Ефективне формування соціальних навичок педагогів можливе за умови системного, цілеспрямованого підходу до професійного розвитку, який передбачає поєднання різних форм освіти. Зокрема, організація професійного навчання (участь в соціально-психологічних тренінгах, дистанційних освітніх програмах), вплив професійних спільнот, освітні практики, орієнтовані на рефлексію та практичне застосування знань, партнерство з батьками та громадою, використання можливостей сучасних технологій, а також, створення підтримуючих умов та можливостей для розвитку педагогів в закладі освіти.

Література

1. Інтерактивні методи навчання: Навч. Посібник./За заг. ред. П.Шевчука і П.Фенриха. – Щецін: В-во WSAP, 2005. – 170с.
2. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988 (Офіційний вісник України, 2017 р., № 1, ст. 22).

4. Олексенко С.В. Використання методів інтерактивного навчання для розвитку соціальних компетентностей учнів в межах громадянської та історичної освітньої галузі //SWorldJournal. – 2022. – №. 15-02. – С. 82-87.

5. Олексенко С.В. Психологічні аспекти професійної компетентності: психологічна компетентність вчителя історії. Modern scientific researches (17), 2021. С. 66-73.

6. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. № 1225.

7. Рекомендації Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року. [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.lu/fmtupl>

8. Технології використання різних методів інтерактивного навчання / М. Скрипник // Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.

References

1. Interaktyvni metody navchannia: Navch. Posibnyk./Za zah. red. P.Shevchuka i P.Fenrykha. – Shchetsin: V-vo WSAP, 2005. – 170s.

2. Kontsepsiia rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 zhovtnia 2018 r. № 710-r. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.

3. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku, skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988 (Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 2017 r., № 1, st. 22).

4. Oleksenko S.V. Vykorystannia metodiv interaktyvnoho navchannia dlia rozvytku sotsialnykh kompetentnostei uchniv v mezhakh hromadianskoi ta istorychnoi osvitoi haluzi //SWorldJournal. – 2022. – №. 15-02. – S. 82-87.

5. Oleksenko S.V. Psykholohichni aspekty profesiinoi kompetentnosti: psykholohichna kompetentnist vchytelia istorii. Modern scientific researches (17), 2021. S. 66-73.

6. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», zatverdzhenyi nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29 serpnia 2024 r. № 1225.

7. Rekomendatsii Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (YeS) vid 18 hrudnia 2006 roku. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://surl.lu/fmtupl>

8. Tekhnologii vykorystannia riznykh metodiv interaktyvnoho navchannia / M. Skrypnyk // Ihry doroslykh. Interaktyvni metody navchannia. – K.: Red. zahalnoped. haz., 2005. – 128 s.

Abstract. The article considers the issue of improving the social skills of teachers in the context of civic education. The authors emphasize that social skills are necessary for the effective professional activity of a teacher, the formation of civic consciousness of students and the implementation of the principles of democratic interaction. Civic competencies are highlighted that contribute to the establishment of social interaction and require the improvement of social skills of teachers. Among

the important steps for improving social skills, self-awareness and reflection, professional training, professional communities, partnership with parents and the community are highlighted. The role of educational institutions in supporting the social growth of a teacher is outlined, and a number of methods are proposed for the development of social skills of teachers.

Key words: *civic education, teacher's social skills, teachers, civic competence.*

Стаття надіслана: 19.09.2025 р.